

Radnóti Katalin

■ ELTE TTK Fizikai Intézet

Megemlékezés Hevesy György halálának 50. évfordulójáról

Hevesy György 1885. augusztus 1-jén született, zsidó származású kikeresztelkedett családba. Édesapja *Bischitz Lajos* hevesi földbirtokos, édesanyja *Eugenia Schosberger de Tonya* bárónő volt. Édesanyja családjának Hatvan közelében, Turán egy *Ybl Miklós* által tervezett, nagystílusú, hatalmas kastélya volt, melyhez óriási park is tartozott. Napjainkban ez ismét látogatható, elkezdődtek a felújítási munkálatok is. A turai általános iskola felvette Hevesy György nevét.

A család nevét édesapja változtatta Hevesyre, amikor nemességet kapott. Nyolc gyerek volt a családban, 5 fiú és 3 leány. A gyerekek nem jártak úgynevezett „elemi iskolába”, hanem magánúton tanultak. Ez gyakran 10–12 óra tanulást jelentett számukra, mivel több nyelvet is tanultak: németet, angolt és franciát. Hevesy később a Piarista Gimnáziumban tanult, és itt érettségizett, majd a budapesti tudományegyetemen kezdte meg felsőfokú tanulmányait, ahová két félévet járt. Ezt követően Berlinben tanult mint vegyészmérnök-hallgató egy félévet, majd átment a dél-németországi Freiburgba, és itt fejezte be egyetemi tanulmányait. Ezután tanársegéd lett a szerves kémiai tanszéken. Végül Zürichben 23 éves korában doktorált.

1910-től Karlsruheban dolgozott Fritz Haber (1868–1934), az ammóniaszintézis feltalálója mellett, aki 1911-ben Angliába küldte. Hevesy Rutherford (1871–1937) laboratóriumát választotta Manchesterben, mely meghatározó helyszín lett számára tudományos karrierje szempontjából. 1911 és 1913 között dolgozott itt, kisebb-nagyobb megszakításokkal. Rutherfordtól származott az a feladat, mely későbbi Nobel-díjas felfedezéséhez, az izotópos nyomjelzéshez elvezette.

Hevesy fontosnak tartotta a kapcsolatot a magyar tudományos közélettel is. 1911-ben honosította doktori oklevelét, 1913-ban habilitált, továbbá cikkeket írt, előadásokat tartott. Hazajött, és mint magyar állampolgár az első világháború alatt szolgálatot

Hevesy fényképe a Bohr Intézet honlapjáról

teljesített a Monarchia hadseregében Besztercebányán és Nagytétényben. Az Állatorvosi Főiskola laboratóriumában dolgozott, mely abban az időszakban a hazai kémiai kutatások egyik meghatározó helyszíne volt.

A budapesti tudományegyetemen oktatói katedrát és tanszékvezetői kinevezést kapott, de ez már a Tanácsköztársaság idejére esett. Ennek bukása után távozott az országból: még előadói jogát is megvonták, és 1920-ban elfogadta Niels Bohr (1885–1962) meghívását Koppenhágába. Bohr meghívása Hevesy neki küldött levele alapján született, amelyben ezt Hevesy – félelmében virágnyelven ugyan – kifejezetten kérte. Bohrt Hevesy Manchesterből ismerte, ahol együtt dolgoztak Rutherford laborjában. Koppenhágában így részt vett a Bohr Intézet megalapításában, és le is telepedett ott. Ezt követően csak mint magánember jött haza látogatóba. 1924-ben megházasodott, a dán Pia Riist vette feleségül, akitől négy gyermeke született. Ennek az időszaknak a „terméke” a hafnium elem felfedezése. 1922-ben a Bohr-modell felhasználásával jutott el Hevesy az ismeretlen 72. elem helyes meghatározásához, s az általa talált tulajdonságú új elemet Koppenhága latin nevéből hafniumnak nevezte el. Többek szerint már ezért a felfedezéséért megérdemelte volna a Nobel-díjat. A koppenhágai egyetemhez tartozó intézet honlapján kiemelt helyen szerepel Hevesy György és munkásságának ismertetése.

1926-ban ismét Freiburgba ment, ahol elfogadta az egyetem katedráját. Nyolc kellemes évet töltött a városban. A röntgen-

Hevesy György a laboratóriumban

Hafniumlemezek

fluoreszcencia analízis módszerét itt fejlesztette ki analitikai célokra. 1933-ban, Hitler hatalomra jutásakor távozott és tért vissza Koppenhágába. Itt dolgozta ki a neutronaktiváció módszerét analitikai célokra, és azért, hogy radioaktív izotópokat tudjon létrehozni a már korábban felismert nyomjelzéses technikához. Azonban a náciizmus elől innen is menekülnie kellett: Svédországba ment. Az 1943-as kémiai Nobel-díjat Hevesy 1944-ben kapta meg „a kémiai folyamatok kutatása során az izotópok indikátorként való alkalmazásáért”, ami együtt járt azzal, hogy felvehette a svéd állampolgárságot, mellyel élt is a háborús helyzetre való tekintettel. Egészen addig magyar útlevele volt. Gyermekei itt jártak iskolába, itt érettségiztek. Később, jóval a második világháború befejezését követően, visszaköltözött szeretett városában, Freiburgba, és itt is halt meg 1966. július 5-én.

A Nobel-díjon kívül számtalan kiténtést kapott, sok akadémia választotta tagjává, több egyetem díszdoktora volt, többek közt az Eötvös Loránd Tudományegyetemé és a Budapesti Műszaki Egyetemé is. 2001. április 11-én újratemetették Budapesten, sírja a Nemzeti Panteonban található a Kerepesi úti temetőben. ●●●